

DOI 10.31558/2519-2949.2025.2.6

УДК 32:34:351(477)"2022/2024"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6121-9259>

Юрковський В. С., Донецький національний університет ім. Василя Стуса

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Стаття присвячена дослідженню ролі політичних інститутів у збереженні принципів правової держави в умовах війни, спричиненої повномасштабною агресією російської федерації проти України у 2022 році. У роботі окреслено вплив війни на ключові політичні інститути, зокрема, законодавчу, виконавчу та судову владу, проаналізовано механізми забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану, а також визначено основні виклики і перспективи їх функціонування. Дослідження базується на застосуванні структурного неоінституціоналізму як основного методологічного підходу до аналізу політичних інститутів у умовах адаптації системи до кризових умов. Системний підхід дозволив розглядати політичні інститути як елементи єдиної політичної системи, що зазнає змін під впливом війни. Для емпіричного підтвердження було застосовано компаративний метод, який дозволив виявити особливості трансформації українських інституцій у порівнянні з аналогічними процесами в інших державах, що переживали воєнні конфлікти. У даній статті обґрунтовано те, що війна створює значні виклики для функціонування політичних інститутів, такі як посилення впливу виконавчої влади, ризику обмеження демократичних процедур та необхідність адаптації правової системи до воєнних реалій. Визначено, що в умовах воєнного стану існують основні загрози для правової держави, серед яких ризик авторитарних тенденцій, скорочення громадянських прав та вплив на незалежність судової влади. Окрему увагу також приділено аналізу заходів, що сприяють збереженню політичних інституцій та їх спроможності функціонувати під час війни. Наголошується, що навіть в умовах особливого правового режиму воєнного стану має зберігатися баланс між забезпеченням національної безпеки та дотриманням принципів правової держави. Зроблено висновок щодо необхідності збереження контролю за діяльністю влади, недопущення узурпації та зміцнення механізмів правової відповідальності. Підкреслено, що після завершення війни відновлення правової держави має відбуватися через посилення демократичних реформ, забезпечення прозорості роботи політичних інститутів та розширення ролі громадянського суспільства. У свою чергу, інтеграція міжнародного досвіду та співпраця з європейськими структурами є важливими чинниками для формування ефективної системи правового регулювання у повоєнний період. Отримані результати дозволяють оцінити сучасні виклики для політичних інститутів, механізми їхньої адаптації до умов війни, а також перспективи зміцнення демократичних стандартів після її завершення.

Ключові слова: верховенство права, воєнний стан, демократичні стандарти, кризове управління, держава, політичні інститути, правова держава, система.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що політичні інститути є основою функціонування правової держави, забезпечуючи реалізацію державної влади, дотримання демократичних процедур і забезпечення верховенства права. Війна ж стає серйозним викликом для політичних інститутів, оскільки загострює питання ефективності державного управління, зміщує акценти у взаємодії влади та суспільства, створює ризики концентрації влади, обмеження демократичних процедур та загроз для прав людини. Так, в умовах збройної агресії російської федерації проти України вищевказані виклики набувають особливого значення, оскільки потребують не лише оперативних, а й правових рішень для збереження демократичного устрою.

У даній статті окреслено вплив війни на ключові політичні інститути, які змушені адаптувати свою роботу до реалій правового режиму воєнного стану, проаналізовано механізми забезпечення верховенства права, а також визначено основні виклики та перспективи їхньої діяльності. У свою чергу, дослідження має на меті сприяти розробці ефективних і дієвих заходів для підтримки правової держави як під час війни, так і в період її повоєнного відновлення.

Ступінь наукової розробки проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій, присвячених

проблематиці функціонування політичних інститутів в умовах особливого правового режиму воєнного стану, свідчить про значну увагу вітчизняної наукової спільноти до цього питання. Вагомий внесок у формування теоретико-методологічних засад вказаного напрямку здійснили такі дослідники, як О. Бандурка, Є. Вітюгін, О. Гапєєва, І. Гончаренко, В. Гура, М. Ладан, К. Майстренко, Н. Ніколаєнко, В. Онофрійчук, О. Чальцева, Л. Шемаєва та інші.

У сучасній політичній науці політичні інститути розглядаються як стабільні форми організації політичного життя, що впорядковують взаємодію соціальних акторів, а також забезпечують сталість політичного процесу. Вони охоплюють як державні органи (парламент, уряд, суди), так і недержавні структури – політичні партії, громадські об'єднання, неформальні практики. За визначенням Б. Кухта, політичними інститутами є сталі засоби упорядкування політичних відносин та форма організації владної діяльності, що підтримує функціонування політичної системи [1]. У ширшому контексті, за визначенням Д. Норта, політичні інститути – це своєрідні «правила гри»: формальні та неформальні норми, які формують стимули та обмеження політичної поведінки [2].

Політичні інститути можуть бути як формальними (тобто створеними на основі правових норм), так і неформальними (такими, що виникають у процесі практичної взаємодії – наприклад, клановість чи використання адміністративного ресурсу). Вони задають нормативні рамки для політичної діяльності, забезпечуючи її передбачуваність, легітимність та стабільність. При цьому, незалежно від своєї природи або структурного наповнення, політичні інститути виконують дві ключові функції: реалізацію державної влади, а також підтримку суспільного договору між владою і народом (елітою і суспільством) щодо моделі держави, її цілей та напрямів розвитку. Як зазначає В. Ханстантинов, саме від моделі держави залежить структура та функціональний стан усіх установ, що мають право на державну владу і реалізують його [3].

Попри відмінності у структурі чи функціональному призначенні, в умовах воєнного стану будь-які політичні інститути зазнають серйозних викликів і змін. Зокрема, війна спричиняє трансформацію механізмів політичного управління, що проявляється у посиленні ролі виконавчої влади, концентрації ухвалення рішень в руках уряду, обмеженні прав та свобод громадян, а також розширенні повноважень силових структур. У таких умовах особливо гостро постає питання дотримання принципів правової держави, адже необхідно досягти балансу між гарантуванням національної безпеки та збереженням демократичних норм. Тому ключового значення набуває адаптація діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади до умов воєнного стану – з обов'язковим збереженням їх правової визначеності та інституційної стабільності.

У межах сучасних українських досліджень значна увага приділяється функціонуванню політичних інститутів у кризових умовах, особливо в умовах воєнного стану. У центрі аналізу – трансформація цих інститутів, їх адаптація до нестандартних обставин та реакція на виклики зовнішнього середовища. Особливо важливими є праці, що розглядають правові аспекти: дотримання прав і свобод людини, вплив війни на судову систему, ефективність парламентського контролю і ризику узурпації влади [4]. Дослідники підкреслюють необхідність захисту прав людини навіть за умов правових обмежень, пов'язаних із воєнним станом, та наголошують на ролі громадянського суспільства у стримуванні надмірної концентрації влади. Також вивчаються структурні зміни в політико-правовій системі України, спричинені повномасштабною агресією російської федерації, зокрема питання цифровізації, діяльності місцевої влади, виклики для адміністративного та конституційного права [5]. Окрему увагу науковий дискурс приділяє і взаємодії політичних інститутів із громадянським суспільством та міжнародними організаціями як чинникам стабілізації демократичного порядку навіть в умовах війни [6].

У цьому контексті важливо зазначити, що воєнний стан в Україні триває вже понад 3 роки, а отже, правовий режим особливого порядку управління перестає бути короткостроковим заходом і перетворюється на стійкий фактор, що істотно впливає на політичну систему, зміст державної політики та рівень гарантування прав і свобод громадян. Продовження режиму воєнного стану супроводжується подальшими обмеженнями демократичних процедур, зростанням ролі силових відомств і виконавчої влади, а також звуженням простору громадянської участі. Такі тенденції актуалізують потребу в подальшому дослідженні ефективності політичних інститутів, рівня дотримання прав людини та здатності державної системи зберігати інституційну стійкість в умовах затяжної кризи.

Мета статті – визначити специфіку трансформації функціонування ключових політичних інститутів України в умовах війни, проаналізувати їх роль у забезпеченні верховенства права та

окреслити основні виклики й перспективи збереження принципів правової держави в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», він визначається як особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу, і передбачає саме тимчасові, зумовлені безпековими ризиками, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина [7]. Разом із тим, встановлення таких обмежень можливе лише у спосіб та в межах, визначених Основним законом України, що має бути гарантією непорушності демократичних засад навіть у період війни.

У цьому контексті важливого значення набуває дослідження ролі Верховної Ради України – єдиного законодавчого органу, діяльність якого є визначальною у функціонуванні держави під час війни. Так, Верховна Рада України не лише ухвалює нормативно-правові акти, що регламентують правовий режим воєнного стану та визначають особливості правовідносин, які виникають під час дії цього режиму, а й здійснює контроль за діяльністю виконавчої влади, тим самим забезпечуючи дотримання демократичних принципів. Аналіз її діяльності в умовах повномасштабного вторгнення дає змогу оцінити не лише ефективність законодавчої гілки влади, а й загальний рівень витривалості демократичного устрою в кризових обставинах.

Із початком збройної агресії російської федерації Верховна Рада України оперативно адаптувала свою діяльність до нових викликів. Було впроваджено формат одного безперервного пленарного засідання, що забезпечило можливість оперативного ухвалення критично важливих рішень у сферах національної безпеки, оборони, мобілізації та соціального захисту. Водночас, варто звернути увагу, що в умовах порушення регламенту та обмеженого часу на обговорення законопроектів виникає ризик зниження якості законотворчої діяльності. Високі темпи проходження законопроектів мають свою ціну – гірше їх опрацювання [8].

Показовим прикладом гнучкості парламентської діяльності стало рішення від 24.02.2022 року щодо безперервності роботи Верховної Ради України. Його було прийнято одразу після голосування про затвердження режиму воєнного стану – 299 депутатів підтримали відповідну усну «процедурну» пропозицію, яка невдовзі набула юридичної форми у вигляді відповідної постанови Верховної Ради України «Про організацію роботи Верховної Ради України у зв'язку з актом збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року» [9; 10].

Згодом, 06.09.2022 року, Парламент на заміну цій постанові прийняв нову – про врегулювання організації роботи законодавчого органу в умовах воєнного стану, яка вже відповідала всім конституційним вимогам [11]. Тобто, Верховна Рада України хоча й постановою (а не внесеннями змін до Регламенту), але все ж таки легалізувала частину відповідних змін у власній роботі, інша ж частина залишилася позанормовою практикою воєнного часу [12].

Незважаючи на вказані труднощі, Верховна Рада України змогла адаптувати свою діяльність до умов війни, ухваливши низку важливих законів. Наприклад, Законом України «Про основи національного спротиву» врегульовано правові, а також організаційні засади національного спротиву (основи його підготовки та ведення), метою якого є підвищення обороноздатності держави, надання обороні всеохоплюючого характеру та сприяння забезпеченню готовності громадян до національного спротиву [13]. Крім того, Парламент ухвалив законодавчі зміни, які значно спрощували логістику постачання зброї та матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. Внесені зміни до Закону України «Про оборону України» [14] надають можливість оперативно реагувати на зовнішні загрози, розширюючи повноваження суб'єктів управління оборонними ресурсами, а також спрощуючи процедури ухвалення рішень, які пов'язані із забезпеченням обороноздатності країни.

Окрему увагу варто приділити діяльності Парламенту у сфері зовнішньої політики, зокрема, й у напрямі євроінтеграції. Після набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, Верховна Рада інтенсифікувала законодавчу роботу, спрямовану на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами [15]. Цей вектор зберігає свою пріоритетність навіть в умовах війни і, очевидно, посилиться у повоєнний період у контексті реалізації реформ у сферах боротьби з корупцією, судочинства та децентралізації.

Таким чином, Верховна Рада України продовжує виконувати функціональну роль у системі державного управління навіть в умовах війни. У період воєнного стану Парламент забезпечує інституційну безперервність законодавчого процесу, ухвалює нормативно-правові акти, що необхідні для реагування на безпекові, соціальні і економічні виклики. У цьому контексті юридично важливим аспектом є положення статті 83 Основного закону України, які передбачають, що у разі закінчення

строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану, вона продовжує виконувати свої обов'язки до обрання нової Верховної Ради після скасування воєнного чи надзвичайного стану [16]. Вказане конституційне положення гарантує безперервність законодавчої влади та запобігає правовому вакууму в умовах надзвичайної ситуації.

У той же час, роль Верховної Ради за своєю суттю залишається переважно механістичною: інституційна присутність Парламенту підтримує демократичну конструкцію, однак у сучасних умовах вона не гарантує змістовної реалізації принципів демократії. Зокрема, ризики зловживання владою під прикриттям воєнного стану, а також практика прискореного ухвалення значного обсягу законів без належного обговорення, суттєво впливають на якість законодавчих ініціатив та ускладнюють здійснення реального парламентського контролю [17]. Це, у свою чергу, створює передумови для функціонування законодавчого органу в рамках політико-управлінської інерції, а не як активного елемента системи стримувань і противаг.

Незважаючи на позитивні досягнення, діяльність Парламенту не позбавлена суттєвих викликів, що мають важливе значення для збереження демократичних основ державного управління. З-поміж іншого, особливе занепокоєння викликає зниження рівня прозорості процесу ухвалення рішень. Так, закритість засідань, обмежене інформування громадськості, призупинення декларування публічними службовцям, а також відсутність будь-якої інформації про діяльність депутатів під час воєнного стану – усе це свідчить про тенденцію до згортання механізмів громадського контролю. На практиці це створює передумови для ухвалення неопублічних рішень, ускладнює контроль за використанням бюджетних ресурсів і послаблює легітимність представницької влади.

Дійсно, у кризових умовах такі заходи виглядають логічно та виправдано, проте важливо щоб вони не переросли в сталу практику після завершення війни. Вже сьогодні така закритість поглиблює дистанцію між владою та суспільством, і фактично унеможлиблює ефективну участь громадян у формуванні політичних рішень. За таких умов зростає ймовірність посилення авторитарних тенденцій, коли воєнний стан використовується як інструмент обмеження демократії. І якщо не буде вжито заходів щодо збереження базових стандартів відкритості навіть у кризовий час, це може призвести до тривалого викривлення моделі правової держави та формування стійкої безконтрольної системи управління.

Наступним інститутом політичної влади є виконавча влада, яка в політичній системі України відіграє ключову роль у реалізації державної політики, у тому числі й у кризових ситуаціях, коли необхідна оперативна мобілізація ресурсів, координація міжвідомчих дій та гнучке ухвалення рішень. У цьому контексті Кабінет Міністрів виступає як вищий орган виконавчої влади, відповідальний за формування та реалізацію стратегії розвитку держави, включаючи оборонну, фінансову, інвестиційну та соціальну політику. В умовах воєнного стану ця роль значно посилилася, що відобразилося і на нормативному рівні. Зокрема, були ухвалені важливі зміни та доповнення до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», прийнято низку урядових постанов, які регулюють питання мобілізації, бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації і на воєнний час, а також затверджено Національну стратегію доходів до 2030 року. Ці акти стали інструментами розширення повноважень Уряду в умовах надзвичайної ситуації.

З початком повномасштабної агресії російської федерації Кабінет Міністрів України був змушений адаптувати свою діяльність до нових безпекових реалій, запровадивши кризові механізми управління, які раніше не були характерними для звичайного режиму функціонування виконавчої влади. Пріоритетом стало посилення координації сектору безпеки та оборони, що передбачало розробку нормативно-правових актів саме для забезпечення стабільного функціонування Збройних Сил України, мобілізацію внутрішніх ресурсів, а також залучення міжнародної підтримки. Значною мірою ця трансформація показала інституційну гнучкість виконавчої влади, але разом виявила її вразливість до надмірної централізації рішень, коли швидкість іноді переважає якість нормативного забезпечення.

При цьому, важливо звернути увагу на те, що в умовах війни баланс між ефективністю й підзвітністю Уряду часто зміщується в бік першого, що породжує ризики для забезпечення принципів правової держави, зокрема у сфері контролю за державними витратами та процедурності прийняття рішень.

Одним із прикладів інституційної адаптації стало оновлення підходів до військової мобілізації. Так, у 2024 році Уряд ухвалив зміни до законодавства, які передбачають автоматичне внесення чоловіків віком від 25 до 60 років до реєстру військовозобов'язаних, а також спрощення процедур

бронювання для критичних секторів економіки [18]. Такі рішення мали на меті збалансувати потреби армії та економіки, що було ключовим завданням в умовах затяжної війни. Водночас, реалізація цих кроків виявила слабкі сторони виконавчої влади, зокрема: дефіцит комунікації з суспільством, технічні збої в системі «Оберіг» і загальне падіння довіри до дій Уряду. Вказане свідчить про асиметричність адаптації – інституції швидко перебудовують формальні механізми, однак не встигають забезпечити належне супроводження цих змін з боку сервісів, пояснення, а також залучення громадськості.

У сфері економічної політики Кабінет Міністрів України зосередив зусилля на збереженні макроекономічної стабільності, підтримці підприємництва та, зокрема, забезпеченні податкової дисципліни. Ключовими напрямками стали – розробка стратегії підтримки малого і середнього бізнесу, цифровізація послуг, а також затвердження Національної стратегії доходів України на 2024-2030 роки, що передбачає гармонізацію фіскальної системи з ЄС, підвищення ефективності адміністрування податків та посилення прозорості державних фінансів [19]. Такі кроки демонструють спробу поєднати кризове управління із довгостроковим інституційним плануванням, що є ознакою стратегічної адаптивності Уряду як політичного інституту. Втім, проблеми з адмініструванням податків, коливання валютного курсу та зниження інвестиційної привабливості вказують на те, що інституційна спроможність впроваджувати реформи залишається обмеженою в умовах високого рівня невизначеності.

У сфері соціальної політики Кабінет Міністрів України орієнтується на захист найбільш вразливих категорій населення: внутрішньо переміщених осіб (ВПО), безробітних, ветеранів війни, осіб з інвалідністю тощо. Було спрощено доступ до соціальних виплат за допомогою розширення функціоналу мобільного застосунку «Дія», а також створено механізми дистанційної реєстрації шлюбів військовослужбовцями – без їх фізичної присутності в органах РАЦС [20]. Це демонструє технологічну адаптацію, коли держава, використовуючи цифрові інструменти, намагається підтримувати соціальну згуртованість і мінімізувати бюрократичні бар'єри. Разом із тим, реальна ефективність цих рішень обмежена технічними труднощами і нерівномірним доступом до цифрової інфраструктури, що вкотре акцентує на потребі інклюзивності адаптації – здатності держави враховувати умови регіонів, де війна зруйнувала базові комунікаційні канали.

В умовах війни зовнішньополітична діяльність Кабінету Міністрів України також набула особливої ваги як інструменту зміцнення національної стійкості та правової інтеграції до європейського правопорядку. Основними пріоритетами Уряду в цій площині стало поглиблення стратегічного партнерства з країнами Заходу, залучення фінансово-економічної, військової та технічної допомоги, а також забезпечення відповідності внутрішньої політики критеріям членства в Європейському Союзі та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД). У даному випадку, Уряд виступає ключовим виконавцем зобов'язань у сферах антикорупційної політики, децентралізації та публічного управління [18]. Ці сфери не лише становлять основу євроінтеграційного курсу, а й водночас є маркерами функціонування правової держави навіть в умовах воєнного стану. Зовнішньополітична активність є продовженням внутрішньої трансформації, що поєднує адаптацію інституцій до кризових обставин із поступовим приведенням державного управління у відповідність до європейських стандартів.

Водночас, адаптивність виконавчої влади не стала гарантією прозорості її діяльності. Показовими у цьому контексті стали корупційні скандали у сфері оборонних закупівель. Зокрема, у 2023 році журналістами-розслідувачами було виявлено закупівлі Міністерством оборони яєць за ціною 17 грн за штуку, що вдвічі перевищувала середньоринкову [21]. Вказане свідчить про недосконалість внутрішніх механізмів аудиту та нагляду, а також брак попередньої перевірки контрактів. Ще одним показовим випадком є закупівля неякісних бронежилетів на майже 2 млрд грн, що стала предметом розслідування Державного бюро розслідувань. За даними слідства, частина цієї амуніції не відповідає базовим критеріям захисту, що власне створювало загрозу життю та здоров'ю військових на передовій [22].

Ці приклади вказують на те, що навіть у межах загального стратегічного курсу Уряду на реформування, без реального контролю, належної прозорості процедур і зміцнення інституцій доброчесності, ефективність виконавчої влади залишається вразливою до зловживань. У цьому контексті потребує посилення інституційна спроможність Уряду не лише ухвалювати нормативні рішення, а й забезпечувати їх справедливу, ефективну та прозору імплементацію в умовах воєнного стану.

Наступним ключовим інститутом у системі політичної влади є судова влада, яка виконує критичну функцію забезпечення верховенства права, незалежного правосуддя та контролю за дотриманням конституційних прав навіть у кризовий період. Так, в умовах особливого режиму воєнного стану, коли базові гарантії стабільного правового порядку опиняються під загрозою, судова влада покликана гарантувати стабільність правового порядку, виступаючи як арбітр у конфліктах, що виникають між державою та громадянином, а також між різними суб'єктами владних повноважень.

Насамперед, одним із головних викликів у роботі судів є збереження їхньої незалежності в умовах воєнного стану. Розширення повноважень виконавчої влади та очікування суспільства щодо оперативного покарання винних, зокрема, у справах про воєнні злочини або ж корупційні правопорушення, створюють ризики політичного тиску на суддівський корпус. Надмірний вплив силових структур у поєднанні з воєнною риторикою може сприяти формуванню практики «вибіркового правосуддя», що, у свою чергу, підриває довіру до судової системи та суперечить демократичним принципам.

Суттєвий виклик становить також фізична доступність судочинства. Через активні бойові дії, руйнування інфраструктури та окупацію окремих територій, частина судів була змушена евакуюватися, перейти на дистанційну роботу або ж фактично припинити розгляд справ. За інформацією ЗМІ та органів суддівського самоврядування, судова система в регіонах, що зазнали руйнувань, зазнає критичного навантаження [23]. Особливо це стосується розгляду категорій справ, пов'язаних із воєнними злочинами, де важливу роль відіграє якісне та своєчасне збирання доказів, проведення експертиз, допити свідків тощо. На практиці такі процеси ускладнені через замінування територій, нестачу спеціалістів і технічні обмеження.

Як зазначила суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Світлана Яковлева, не достатньо визнати, що особа брала участь у воєнних діях – необхідно конкретизувати, які саме дії вона зробила, і лише тоді притягати до відповідальності. Водночас, важливою інновацією стало активне застосування процедури заочного кримінального провадження («in absentia»), яка дозволяє притягати до відповідальності підозрюваних, що перебувають поза межами юрисдикції України [24]. У цьому контексті суди все частіше використовують цифрові докази, верифікація яких, у свою чергу, потребує спеціального підходу, а також підвищення кваліфікації суддів.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 2024 рік в Україні було зареєстровано понад 100 тисяч воєнних злочинів [25], втім реальне навантаження на суди значно перевищує їхні процесуальні можливості. У вказаній ситуації посилюється значення міжнародного співробітництва. Зокрема, Україна активно використовує потенціал Міжнародного кримінального суду (МКС), долучається до роботи Спільної слідчої групи, а також залучає експертів з країн-партнерів. Водночас, ефективність міжнародних механізмів залишається обмеженою через політичні фактори, зокрема, блокування дій МКС з боку окремих впливових держав, що власне підриває саму концепцію міжнародного правосуддя і принцип невідворотності покарання [26].

Окремо необхідно виділити питання захисту прав військових та цивільного населення, яке через війну набуло нових масштабів. Військовослужбовці часто зіштовхуються з порушенням своїх соціальних прав, невивплатою грошового забезпечення та іншими юридичними проблемами, які вирішуються через суди, про що свідчить інформація з Єдиного державного реєстру судових рішень. При цьому, воєнний стан ускладнює цей процес, а деякі механізми, такі як подання рапортів та адміністративне оскарження, хоч і були вдосконалені (наприклад, через запровадження цифрового сервісу «Армія+»), проте не завжди працюють ефективно.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що судова влада України виконує фундаментальну роль у забезпеченні принципів правової держави в умовах війни, залишаючись ключовим інститутом легітимації державних рішень, захисту прав і свобод та відновлення справедливості. Однак, для збереження цієї ролі необхідно реалізувати глибокі інституційні реформи: забезпечити реальну незалежність судів, розширити можливості електронного правосуддя, підвищити кваліфікацію суддів щодо воєнних злочинів і посилити міжнародну співпрацю. Лише за таких умов судова гілка влади зможе повноцінно реалізувати свою функцію в контексті повоєнного відновлення України як правової держави.

Отже, попри відносне збереження інституційної цілісності і функціональної спроможності ключових гілок влади в умовах повномасштабної війни, зміст їх діяльності зазнав суттєвих трансформацій. Політичні інститути були змушені адаптуватися до нових обставин, що передбачали необхідність оперативного реагування, концентрацію ресурсів і влади, а також перегляд звичних

процедур ухвалення рішень. Ці зміни, хоч і продиктовані викликами воєнного часу, втім поступово почали впливати на базові принципи демократичного врядування, зокрема на баланс гілок влади, ефективність механізмів контролю, а також рівень дотримання прав і свобод громадян. У цьому контексті постає потреба окремо проаналізувати основні виклики, що постали перед правовою державою в умовах війни, оскільки саме ці виклики визначатимуть вектор політичної трансформації України як під час воєнного стану, так і в період післявоєнного відновлення.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації Україна була змушена оперативнo адаптувати систему державного управління до умов воєнного стану. Для цього влада отримала розширені повноваження, які дали змогу їй швидко ухвалювати рішення у сфері оборони, безпеки та економіки. Прискорення процесів ухвалення нормативних актів стало життєво необхідним кроком для забезпечення стабільності та обороноздатності держави. Водночас, концентрація значного обсягу владних повноважень в руках виконавчих органів викликає побоювання щодо потенційних авторитарних тенденцій. Експерти та представники громадянського суспільства зазначають, що війна фактично стала інструментом виправдання звуження демократичного простору, послаблення механізмів стримувань і противаг, а також інститутів громадянського контролю, які є фундаментальними для функціонування правової держави.

Одним із яскравих прикладів централізації влади стала монополізація інформаційного простору, зокрема запровадження формату «Єдиних новин», який забезпечує єдину державну інформаційну політику, що, безперечно, є з одного боку ефективним інструментом протидії ворожій пропаганді в умовах гібридної війни, але з іншого, така модель інформаційної політики має обмеження плюралізму думок, зниження доступу громадян до альтернативних точок зору, а також посилення «ризиків цензури». Представники міжнародних правозахисних організацій звертають увагу, що закриття незалежних телеканалів та обмеження свободи преси негативно впливають на стан свободи слова і можуть знижувати рівень суспільної довіри до державних інституцій [27]. Тобто, навіть в умовах війни, важливо зберігати баланс між національною безпекою та дотриманням базових демократичних принципів, серед яких – свобода слова як одна з фундаментальних гарантій правової держави.

Паралельно з інформаційною централізацією, особливий режим воєнного стану в Україні передбачає тимчасове обмеження низки громадянських прав, що є типовою практикою для країн, які перебувають у стані війни або переживають інші форми національної кризи. Серед таких заходів – запровадження особливого контролю над свободою пересування, заборона на проведення мирних зібрань без погодження з військовими адміністраціями, а також встановлення додаткових вимог до діяльності медіа і поширення інформації з безпекових питань.

Подібна практика спостерігалася і в інших країнах. Наприклад, у США під час Першої світової війни було ухвалено Закон про шпигунство (1917) та Закон про підбурювання (1918), що суттєво обмежували свободу слова і преси. У Шрі-Ланці, під час громадянської війни з рухом «Тигри визволення Таміл-Іламу», держава запроваджувала обмеження на пересування населення, цензуру в медіа та спеціальні повноваження для військових структур. У Туреччині після спроби державного перевороту у 2016 році було введено надзвичайний стан, який діяв до 2018 року, та в межах якого уряд ухвалив численні декрети, що обмежували свободу зібрань, слова, медіа та посилити вплив держави на громадянське суспільство.

Вказані заходи, попри свою обґрунтованість в умовах безпекової загрози, повинні розглядатися виключно як тимчасові. У деяких країнах, які пережили затяжні військові конфлікти (наприклад згаданий вище збройний конфлікт між центральним урядом Шрі-Ланки і етнічним воєнізованим рухом «Тигри визволення Таміл-Іламу»), тимчасові обмеження громадянських прав ставали постійними інструментами контролю, що мало наслідком поступової деградації демократичних інституцій. В Україні подібний сценарій беззаперечно поставить під загрозу перспективи демократичного розвитку та європейської інтеграції, адже в сукупності такі тенденції формують небезпеку поступового утвердження «режимної норми» – коли тимчасові виключення стають новим стандартом державної політики, що несумісне з принципами правової держави.

Окремим викликом для правової держави є наявність корупційних ризиків, які пов'язані з надзвичайними повноваженнями виконавчої влади. Журналістські розслідування чітко засвідчують те, що в окремих випадках державні закупівлі у секторі оборони та безпеки здійснювалися без прозорих тендерних процедур, що відкрило можливості для зловживань. Як уже згадувалося вище, були виявлені випадки закупівлі неякісної військової амуніції (бронежилетів) за завищеними цінами, що призвело до того, що окремі підрозділи Збройних Сил України не були належно укомплектовані

засобами індивідуального захисту на суму майже 2 млрд грн. [22]. Подібні випадки викликають резонанс не лише всередині країни, але й на міжнародному рівні, оскільки ефективність використання ресурсів міжнародної допомоги напряму залежить від довіри до інституцій, які ці ресурси надають. Саме тому питання посилення антикорупційної політики навіть у воєнний час виходить на перший план поряд із питаннями обороноздатності.

Не менш серйозним викликом є навантаження на судову систему України, яка змушена функціонувати в умовах надзвичайної ситуації. Окрім об'єктивних труднощів, пов'язаних із фізичною безпекою суддів та працівників судових органів, значним викликом є зростання кількості справ, зокрема щодо воєнних злочинів. Станом на вересень 2024 року в Україні зареєстровано понад 137 тисяч таких злочинів, що значно перевищує спроможність судової системи оперативно забезпечити розгляд усіх справ у розумні строки [28]. Це не лише створює ризики затягування відповідних судових процесів, а й підриває довіру до здатності ефективно реалізовувати правосуддя – ключового елементу верховенства права.

Поряд із навантаженням, національна судова система продовжує стикатися з проблемами доброчесності та корупції. Попри спроби реформування, зокрема через оновлення складу Вищої ради правосуддя, запуск нових конкурсних процедур та посилення ролі Громадської ради доброчесності, рівень суспільної довіри до судової системи залишається низьким. Відновлення електронного декларування для державних службовців, призупиненого на початку війни, стало важливим кроком до прозорості, що дозволив НАБУ та НАЗК виявити випадки приховування майна посадовцями навіть в умовах воєнного стану [29]. Вказане вище свідчить про необхідність подальшого посилення механізмів контролю за діяльністю суддівського корпусу.

Крім внутрішнього тиску, Україна також перебуває під постійним наглядом міжнародних партнерів щодо ефективності впровадження антикорупційної та судової реформ. Представники Європейського Союзу та США чітко окреслили, що якісне правосуддя, з незалежними судами та дієвими антикорупційними органами, є однією з головних умов подальшого просування України на шляху до членства в ЄС. У цьому контексті розпочаті процеси реформ, які включають розширення повноважень антикорупційних органів та удосконалення процедур перевірки доброчесності суддів, мають набрати незворотного характеру.

Отже, війна суттєво вплинула на політичний баланс в Україні, посиливши роль виконавчих органів, загострення проблем незалежності судової системи та обмеживши права і свободи громадян. Такі процеси мають подвійний характер: з одного боку, вони є необхідними для оперативного реагування на виклики воєнного часу та ефективного управління країною в умовах надзвичайної ситуації, а з іншого – створюють потенційні ризики для демократичного розвитку країни у майбутньому, зокрема, щодо посилення виконавчої влади без належного контролю та прозорості. А тому, збереження верховенства права, забезпечення незалежності судової системи та боротьба з корупцією стануть визначальними факторами для відновлення політичної стабільності та демократичного розвитку України після війни.

У свою чергу, післявоєнне відновлення України є надзвичайно складним, багаторівневим і довготривалим процесом, що визначатиме не лише перспективи економічного зростання, а й майбутнє України як демократичної та правової держави. Процес відновлення включає ключові реформи у сферах державного управління, правосуддя, боротьби з корупцією та євроінтеграційні зусилля, що спрямовані на досягнення відповідності політико-правових інститутів України європейським стандартам.

Важливою складовою післявоєнного розвитку України стане відновлення громадського контролю, забезпечення прозорості прийняття політичних рішень і активна участь міжнародних партнерів у модернізації державного управління. Уже нині війна виступила каталізатором для багатьох реформ, особливо у сфері зміцнення демократичних інститутів та приведення українського законодавства у відповідність до норм Європейського Союзу. Разом із тим, Європейський Союз визначив основні напрями реформ, серед яких незалежність судової влади, боротьба з корупцією та забезпечення прозорості державного управління.

Реформа судової системи України охоплює низку глибоких змін, серед яких – створення прозорих процедур призначення суддів, очищення судового корпусу, запуск діяльності оновленої Вищої ради правосуддя, а також посилення ролі антикорупційних інституцій. Згідно з останніми оцінками Європейської комісії, Україна вже досягла певного прогресу у цій сфері, однак потребує подальших системних кроків відносно забезпечення доброчесності та незалежності судової влади. Додатково

реформування стосується правоохоронних органів, зокрема вдосконалення роботи Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Також передбачається посилення незалежності Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), що дозволить ефективніше боротися з корупцією у державному секторі [30].

Разом із тим, варто звернути увагу на те, європейська інтеграція України передбачає не лише реформування законодавства відповідно до норм ЄС, а й впровадження цифрових рішень у сфері державного управління. В останньому звіті Європейської комісії позитивно відзначено досягнення в сфері цифровізації, зокрема у сфері відкритих даних, що являється важливим чинником прозорості державного управління та залучення громадян до прийняття рішень [31].

Цифровізація в Україні стала не лише інструментом модернізації державних процесів, а й важливим елементом у зміцненні правової держави, боротьбі з корупцією та спрощенні доступу громадян до державних послуг. Після початку повномасштабної війни ці процеси набули ще більшого значення, адже цифрові технології забезпечують швидкість, ефективність та прозорість функціонування державних інституцій.

Одним із ключових досягнень цифрової трансформації є платформа «Дія», яка мінімізує людський фактор у наданні адміністративних послуг, тим самим знижуючи корупційні ризики. За даними аналітичних досліджень, впровадження відповідних цифрових сервісів дозволило Україні заощадити понад 16,3 млрд грн, а автоматизація цих процесів значно зменшила бюрократію та покращила координацію між державними органами [32].

Цифровізація також підвищила ефективність діяльності урядових структур, зокрема Кабінету Міністрів України та профільних міністерств. Серед іншого, у межах Національної програми інформатизації було визначено ряд завдань зі створення сучасної інформаційної інфраструктури для державного управління, інформатизації сфери охорони здоров'я, освіти та правосуддя. Програма також містить заходи, спрямовані на виконання Державної антикорупційної програми 2023-2025 років, що передбачає розширення прозорих реєстрів і вдосконалення механізмів контролю за державними витратами [33].

Важливою частиною цифрової трансформації і створення цифрової держави загалом є реформа судової влади. Впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи дозволяє автоматизувати документообіг між судами та зменшити можливості для зловживань. Крім того, розширення функціоналу електронного судочинства забезпечить онлайн-доступ до процесуальних рішень і документів, а також сприятиме оперативному виконанню судових рішень, що є важливою складовою верховенства права.

Одночасно, незважаючи на значний прогрес у цифрових трансформаційних процесах, залишаються й суттєві технічні проблеми. Серед них – кіберзагрози, захист персональних даних і можливі технічні збої у функціонуванні цифрових систем. А відтак, посилення цифрової присутності держави вимагає постійного і обов'язкового оновлення механізмів кібербезпеки та впровадження передових технологій захисту інформації.

Не менш важливим напрямом залишається економічна інтеграція України в європейський правовий та економічний простір. Планується поступова адаптація законодавства України до стандартів ЄС, удосконалення механізмів державного контролю прозорості, у тому числі реалізація антикорупційних ініціатив, що відповідають вимогам ЄС, впровадження політик фінансової стабілізації та скорочення державного боргу, створення сприятливого інвестиційного клімату та зміцнення банківського сектору [34].

Зі свого боку, як заявив Паулюс Стрельчюнас, менеджер сектору управління фінансами Представництва ЄС в Україні, ЄС окреслив три основні пріоритети у своїй підтримці України: «Перший пріоритет – це підтримка макрофінансової стабільності та функціонування економіки. ЄС реалізує це, підтримуючи державний бюджет через «Ukraine Facility». Другий – це підтримка державного і приватного відновлення. І третім є підтримка реформ, що забезпечують процес відновлення України та взаємодоповнюють її шлях до вступу до ЄС» [35].

Очевидним є те, що післявоєнна реконструкція України буде неможливою без міжнародної допомоги. Світовий банк та Європейська комісія вже оцінили вартість повного відновлення України у понад 500 мільярдів доларів, і частина цих коштів буде спрямована на підтримку базових реформ у сфері верховенства права і боротьби з корупцією, прискорення економічного відновлення України та зміцнення інституційної спроможності. Європейські партнери наполягають на подальшому впровадженні правових стандартів ЄС, що дозволить Україні не лише отримати фінансову допомогу,

а й значно наблизитися до членства в ЄС. Важливим механізмом у цьому процесі стане згадана вище програма «Ukraine Facility», що передбачає надання Україні як грантової, так і кредитної підтримки реформам.

Висновки. Умови повномасштабної збройної агресії російської федерації стали екзистенційним викликом для політичної системи України, змусивши її ключові інститути державної влади адаптуватися до надзвичайного контексту воєнного стану. Метою цього наукового дослідження було визначити специфіку трансформації функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, проаналізувати їх роль у забезпеченні верховенства права та окреслити головні ризики й перспективи збереження принципів правової держави в умовах війни.

Аналіз чітко показав, що кожна з гілок влади зазнала суттєвих інституційних і функціональних змін. Так, Верховна Рада України переорієнтувалася на кризове нормотворення, формуючи правові рамки для реагування на воєнні виклики, але в процесі ухвалення рішень простежується зниження прозорості та звуження механізмів парламентського і громадського контролю. Кабінет Міністрів України та підпорядковані органи, в умовах централізації виконавчих повноважень, сконцентрували управління ключовими секторами – обороною, економікою, соціальною сферою – демонструючи адаптивну спроможність, проте водночас підвищуючи ризики монополізації політичної волі. Судова система, незважаючи на значні ресурсні обмеження, продовжує здійснювати правосуддя, зокрема у сферах розслідування воєнних злочинів, забезпечення прав і свобод людини й антикорупційного контролю, хоча її незалежність залишається вразливою.

Поряд із цим, воєнні обставини актуалізували й низку системних викликів, зокрема ризик надмірної концентрації влади в руках виконавчої гілки, обмеження основоположних прав і свобод людини, зростання тиску на незалежність судової системи, а також загрозу відкату вже розпочатих реформ у сфері боротьби з корупцією. Також особливу небезпеку становить інституціоналізація тимчасових воєнних обмежень, які можуть стати постійною практикою та відхилити державу від демократичного курсу.

Водночас, саме період післявоєнного відновлення України відкриває вікно можливостей для глибокого реформування політичних інститутів, відновлення довіри громадян до влади та посилення демократичного контролю. Перспективи зміцнення правової держави пов'язані з цілеспрямованим політичним курсом на утвердження верховенства права, повернення до стандартів підзвітності влади, відновлення балансу гілок влади та інтеграцію до європейського правового простору.

Отже, забезпечення принципів правової держави під час війни та в період відновлення є не лише викликом, а й історичним шансом для України зміцнити політичні інститути, досягти справжньої трансформації державного управління та закласти підвалини для повноцінного європейського майбутнього. Цей процес вимагає не лише інституційної стійкості, а й чіткої стратегії реформ, політичної волі та консолідованої підтримки як з боку суспільства, так і міжнародних партнерів.

Бібліографічний список:

1. Кухта Б., Романюк А., Старецька Л., Утрин Л., Красівський О., Ткаченко Г. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни. Л.: Кальварія. 2003. 498 с.
2. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія філософські науки*. 2006. Вип. 9. С. 190-199.
3. Ханстантинов В. О. Політичні інститути і процеси: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 144с. URL: <https://surl.li/gvzlod>.
4. Манжула А. Адміністративно-правові засади забезпечення національної безпеки органами публічної влади. *Наукові записки. Серія : Право*. 2024. Випуск 16. С.88–91.
5. Белікова М. Цифровізація публічного адміністрування в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 8(10). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-381-](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-381-).
6. Стряшко Г., Замрига А. Публічне управління та інвестиційна безпека в умовах євроінтеграції: роль держави в регулюванні інвестиційних процесів. *Наукові записки. Серія : Право*. 2024. Випуск 16. С.343–347.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Як працював парламент у другому півріччі повномасштабного вторгнення: тенденції та висновки. Дзеркало тижня. URL: <https://surl.lu/hgzudl>.
9. Стенограма пленарного засідання Верховної Ради України. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/7985.html>.
10. Про організацію роботи Верховної Ради України у зв'язку з актом збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року : Постанова Верхов. Ради України від 24.02.2022 № 2103-IX :

станом на 6 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2103-20#Text>.

11. Про деякі питання організації роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання під час проведення восьмої сесії в умовах дії воєнного стану : Постанова Верхов. Ради України від 06.09.2022 № 2558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-20#Text>.

12. ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив». Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. Часопис «ПАРЛАМЕНТ». 2022-2023. №1. 56с.

13. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

14. Верховна Рада України прийняла Закон щодо удосконалення процедур управління оборонними ресурсами. Верховна Рада України. URL: <https://surli.cc/sozecd>.

15. Відбулася презентація дослідження «Парламент в умовах війни: приклад України (10-а сесія Верховної Ради України IX скликання)». Верховна Рада України. URL: <https://surli.cc/hfqyug>.

16. Кириченко Ю., Чоудрі С. Парламент України у воєнний час. *Український часопис конституційного права*. 2022. №2. С.59–63.

17. Як працював парламент у другому півріччі повномасштабного вторгнення: тенденції та висновки. Дзеркало тижня. URL: <https://surli.lu/hgzudl>.

18. Відновлення після війни і членство в ЄС: Кабмін ухвалив план дій на 2025 рік, що в пріоритеті. Focus.ua. URL: <https://surli.li/nvobci>.

19. Бюджет України під час війни: поточна ситуація, плани та прогнози на наступний рік. Укрінформ. URL: <https://surli.lu/wcmdze>.

20. Державне регулювання під час війни: адаптація економіки до воєнного стану. VoxUkraine. URL: <https://surli.li/cuzkwt>.

21. Міноборони дійсно купляло яйця по 17 гривень за штуку – аудиторська служба. Онлайн-медіа ТСН. URL: <https://surli.lu/zbptzf>.

22. Судитимуть експосадовців Міноборони, які розтратили майже 2 млрд грн на закупівлях неякісної амуніції для військових. Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://surli.li/qvfffr>.

23. Голова РСУ – про роботу судів під час війни, конкурс до ВККС, справи щодо воєнних злочинів та суддів на фронті. Рада суддів України. URL: <https://surli.li/izdlcr>.

24. Судді Верховного Суду розповіли про особливості розгляду воєнних злочинів. Судово-юридична газета. URL: <https://surli.li/zhrzdx>.

25. В Україні задокументовано майже 129 тисяч воєнних злочинів росії. АрміяInform. URL: <https://surli.li/tuusee>.

26. «Правосуддя – привілей переможців» – неправильна парадигма – Нобелівська лауреатка Матвійчук. Українська правда. URL: <https://surli.li/zmqner>.

27. Демократія під час війни: які виклики стоять перед Україною? – Лілія Гончаревич, голова ДКТМ. Carpathian Sea Democracy Week. URL: <https://surli.lu/kggcwr>.

28. Зеленський: армія Росії скоїла щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів в Україні. Радіо Свобода. URL: <https://surli.li/wjfvaa>.

29. Від НАБУ до Залужного. Як Україна намагається побороти корупцію, що виросла під час війни. Інтерв'ю очільника НАЗК Новікова. Forbes.ua. URL: <https://surli.cc/xpvfjb>.

30. Україна презентувала власний «План Маршалла» на сотні сторінок та \$750 млрд. Яку країну хочуть побудувати до 2032 року. Forbes.ua. URL: <https://surli.li/vrjpwj>.

31. Єврокомісія відзначила успіхи України у цифровій трансформації. FinTech Insider. URL: <https://surli.li/vzfhfo>.

32. Прозорість та антикорупція: як цифровізація трансформує Україну. SPEKA. URL: <https://surli.li/abjzzg>.

33. Розвиваємо цифрову державу: Уряд схвалив завдання Національної програми інформатизації. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://surli.li/atlktt>.

34. Відновлення після війни та членство в ЄС: Кабмін видав на-гора амбітний план пріоритетів України на 2025 рік. Міжнародне інформаційне агентство Укрпрес-Інфо. URL: <https://surli.li/sggjan>.

35. Хто відбудовує Україну. Вікно Відновлення. URL: <https://surli.li/vrbvca>.

References:

1. Kuxta B., Romanyuk A., Starecz`ka L., Ugry`n L., Krasivs`ky`j O., Tkachenko G. (2003). Polity`chna nauka. Slovny`k: kategoriyi, ponyattya i terminy`. L.: Kal`variya. 498 s.

2. Romanyuk A. (2006). Novy`j insty`tucionalizm ta ponyattya insty`tutu v polity`chnij nauci. *Vivny`k L`vivs`kogo universy`tetu im. Ivana Franka. Seriya filosofs`ki nauky`*. Vy`p. 9. S. 190-199.

3. Xanstanty`nov V. O. (2017). Polity`chni insty`tuty` i procesy`: kurs lekcij. My`kolayiv: MNAU, 144s.

4. Manzhula A. (2024). Administraty`vno-pravovi zasady` zabezpechennya nacional`noyi bezpeky` organamy` publichnoyi vlady`. *Naukovi zapy`sky`*. Seriya : Pravo. Vy`pusk 16. S.88–91.

5. Byelikova M. (2022). Cy`frovizaciya publichnogo administruvannya v umovax voyennogo stanu. *Naukovi innovaciyi ta peredovi texnologiyi*. # 8(10). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-381-392](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-381-392).

6. Striyashko G., Zamry`ga A. (2024). Publichne upravlinnya ta investy`cijna bezpeka v umovax yevrointegraciyi: rol` derzhavy` v reguluyuvanni investy`cijny`x procesiv. *Naukovi zapysky` Seriya : Pravo*. Vy`pusk 16. S.343–347. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-16-343-347>.
7. Pro pravovy`j rezhy`m voyennogo stanu : Zakon Ukrayiny` vid 12.05.2015 # 389-VIII : stanom na 8 lyut. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Yak pracuyuvav parlament u drugomu pivrichchi povnomasshtabnogo vtorgnennya: tendencyi ta vy`snovky`. Dzerkalo ty`zhnya. URL: <https://surl.lu/hgzudl>.
9. Stenograma plenarnogo zasidannya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. Verhovna Rada Ukrayiny`. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/7985.html>.
10. Pro organizaciyu roboty` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` u zv'yazku z aktom zbrojnoyi agresiyi Rosijs`koyi Federaciyi proty` Ukrayiny` 24 lyutogo 2022 roku : Postanova Verhov. Rady` Ukrayiny` vid 24.02.2022 # 2103-IX : stanom na 6 veres. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2103-20#Text>.
11. Pro deyaki py`tannya organizaciyi roboty` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` dev'yatogo skly`kannya pid chas provedennya vos`moyi sesiyi v umovax diyi voyennogo stanu : Postanova Verhov. Rady` Ukrayiny` vid 06.09.2022 # 2558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-20#Text>.
12. GO «Laboratoriya zakonodavchy`x iniciaty`v». Voyenny`j parlamentary`zm: osobly`vosti roboty` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` v umovax diyi voyennogo stanu. Chasopy`s «PARLAMENT». 2022-2023. #1. 56s. URL: <https://surl.li/rfpcor>.
13. Pro osnovy` nacional`nogo sproty`vu : Zakon Ukrayiny` vid 16.07.2021 # 1702-IX : stanom na 5 sich. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
14. Verhovna Rada Ukrayiny` pry`jnyala Zakon shhodo udoskonalennya procedur upravlinnya oboronny`my` resursamy`. Verhovna Rada Ukrayiny`. URL: <https://surl.li/cc/sozecd>.
15. Vidbulasya prezentaciya doslidzhennya «Parlament v umovax vijny`: pry`klad Ukrayiny` (10-a sesiya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` IX skly`kannya)». Verhovna Rada Ukrayiny`. URL: <https://surl.li/cc/hfqyug>.
16. Ky`ry`chenko Yu., Choudri S. (2022). Parlament Ukrayiny` u voyenny`j chas. *Ukrayins`ky`j chasopy`s konsty`tucijnogo prava*. #2. S.59–63.
17. Yak pracuyuvav parlament u drugomu pivrichchi povnomasshtabnogo vtorgnennya: tendencyi ta vy`snovky`. Dzerkalo ty`zhnya. URL: <https://surl.lu/hgzudl>.
18. Vidnovlennya pislya vijny` i chlenstvo v YeS: Kabmin uxvaly`v plan dij na 2025 rik, shho v priority`teti. Focus.ua. URL: <https://surl.li/nvobci>.
19. Byudzhet Ukrayiny` pid chas vijny`: potochna sy`tuaciya, plany` ta prognozy` na nastupny`j rik. Ukrinform. URL: <https://surl.li/wcmdze>.
20. Derzhavne reguluyuvannya pid chas vijny`: adaptaciya ekonomiky` do voyennogo stanu. VoxUkraine. URL: <https://surl.li/cuzkwk>.
21. Minoborony` dijsno kuplyalo jajcy po 17 gry`ven` za shtuku – audy`tors`ka sluzhba. Onlajn-media TSN. URL: <https://surl.li/zbptzf>.
22. Sudy`ty`mut` eksposadovciv Minoborony`, yaki roztratyl` majzhe 2 mlrd grn na zakupivlyax neyakisnoyi amuniciyi dlya vijs`kovy`x. Oficijny`j veb-sajt Ofisu General`nogo prokurora. URL: <https://surl.li/qvfffr>.
23. Golova RSU – pro robotu sudiv pid chas vijny`, konkurs do VKKS, spravy` shhodo voyenny`x zlochy`niv ta suddiv na fronti. Rada suddiv Ukrayiny`. URL: <https://surl.li/izdler>.
24. Suddi Verhovnogo Sudu rozpovily` pro osobly`vosti rozglyadu voyenny`x zlochy`niv. Sudovo-yury`dy`chna gazeta. URL: <https://surl.li/zhrzdx>.
25. V Ukrayini zadokumentovano majzhe 129 ty`syach voyenny`x zlochy`niv rosiyi. ArmiyaInform. URL: <https://surl.li/tuusee>.
26. «Pravosuddya – pry`vilej peremozhciv» – nepravyl`na parady`gma – Nobelivs`ka laureatka Matvijchuk. Ukrayins`ka pravda. URL: <https://surl.li/zmqner>.
27. Demokratiya pid chas vijny`: yaki vy`kly`ky` stoyat`pered Ukrayinouy? – Liliya Goncharevy`ch, golova DKTM. Carpathian Sea Democracy Week. URL: <https://surl.li/kggcwr>.
28. Zelens`ky`j: armiya Rosiyi skoyila shhonajmenshe 137 ty`syach voyenny`x zlochy`niv v Ukrayini. Radio Svoboda. URL: <https://surl.li/wjfvaa>.
29. Vid NABU do Zaluzhnogo. Yak Ukrayina namagayet`sya poboroty` korupciyu, shho vy`rosla pid chas vijny`. Interv`yu ochil`ny`ka NAZK Novikova. Forbes.ua. URL: <https://surl.li/xpvfjb>.
30. Ukrayina prezentovala vlasny`j «Plan Marshalla» na sotni storinok ta \$750 mlrd. Yaku krayinu xochut` pobuduvaty` do 2032 roku. Forbes.ua. URL: <https://surl.li/vrjpwj>.
31. Yevrokomisiya vidznachy`la uspixy` Ukrayiny` u cy`frovij transformaciyi. FinTech Insider. URL: <https://surl.li/vzfhfo>.
32. Prozorist` ta anty`korupciya: yak cy`frovizaciya transformuye Ukrayinu. SPEKA. URL: <https://surl.li/abjzzg>.
33. Rozvy`vayemo cy`frovu derzhavu: Uryad sxvaly`v zavdannya Nacional`noyi programy` informaty`zaciyi. Ministerstvo cy`frovoyi transformaciyi Ukrayiny`. URL: <https://surl.li/atlktu>.
34. Vidnovlennya pislya vijny` ta chlenstvo v YeS: Kabmin vy`dav na-gora ambitny`j plan priority`tetiv Ukrayiny` na 2025 rik. Mizhnarodne informacijne agentstvo Ukrpres-Info. URL: <https://surl.li/sggjan>.

35. Xto vidbudovuye Ukraininu. Vikno Vidnovlennya. URL: <https://surl.li/vrbvca>.

Yurkovskiy V. The impact of war on the functioning of political institutions in Ukraine: challenges to the rule of law

This article is devoted to the study of the role of political institutions in upholding the principles of the rule-of-law state during wartime, triggered by the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine in 2022. The paper outlines the impact of war on key political institutions, in particular the legislative, executive, and judicial branches of power. It analyzes the mechanisms for ensuring the rule of law under martial law and identifies the main challenges and prospects for the functioning of these institutions. The research is based on the application of structural neo-institutionalism as the primary methodological approach for analyzing political institutions in the context of systemic adaptation to crisis conditions. A systemic approach made it possible to consider political institutions as elements of a unified political system undergoing transformation under the influence of war. To provide empirical support, a comparative method was applied, enabling the identification of specific features in the transformation of Ukrainian institutions in comparison with similar processes in other states that have experienced armed conflicts. The article substantiates that war creates significant challenges for the functioning of political institutions, such as the strengthening of executive power, risks to democratic procedures, and the necessity of adapting the legal system to wartime realities. It is established that martial law presents key threats to the rule-of-law state, including the risk of authoritarian tendencies, the reduction of civil rights, and pressure on judicial independence. Special attention is given to the analysis of measures aimed at preserving political institutions and their capacity to operate during wartime. The article emphasizes that even under a special legal regime such as martial law, a balance must be maintained between ensuring national security and adhering to the principles of the rule-of-law state. The conclusion highlights the need to maintain oversight of governmental actions, prevent usurpation of power, and reinforce mechanisms of legal accountability. It is underscored that following the end of the war, the restoration of the rule-of-law state should occur through the strengthening of democratic reforms, ensuring transparency in the functioning of political institutions, and expanding the role of civil society. In turn, the integration of international experience and cooperation with European structures are key factors in shaping an effective legal regulation system in the postwar period. The findings provide insights into the current challenges facing political institutions, the mechanisms of their adaptation to wartime conditions, and the prospects for strengthening democratic standards after the war.

Keywords: rule of law, martial law, democratic standards, crisis management, state, political institutions, rule-of-law state, system.